

LUND UNIVERSITY

Review of Thomas Bertelsen, "EX LATERIBUS COCTIS. Ringsted Klosterkirke og den tidligste tegl" (2022)

Wienberg, Jes

Published in:
Kyrkohistorisk årsskrift

2022

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wienberg, J. (2022). Review of Thomas Bertelsen, "EX LATERIBUS COCTIS. Ringsted Klosterkirke og den tidligste tegl" (2022). *Kyrkohistorisk årsskrift*, 122, 159-160.

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
Annan

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

SKRIFTER UTGIVNA AV SVENSKA KYRKOHISTORISKA FÖRENINGEN 1:122
PUBLICATIONS OF THE SWEDISH SOCIETY OF CHURCH HISTORY 1:122

Kyrkohistorisk årsskrift 2022

Redigerad av ANDERS JARLERT

Professor i kyrkohistoria vid Lunds universitet

With abstracts/summaries in English

Svenska Kyrkohistoriska Föreningen

MEMBER OF C.I.H.E.C. (COMMISSION INTERNATIONALE
D'HISTOIRE ET D'ETUDES DU CHRISTIANISME)

ARBETSUTSKOTT

Ordförande: Professor Urban Claesson

Vice ordförande: Docent Stina Fallberg Sundmark

Sekreterare: Teol.dr. Andreas Wejderstam

Skattmästare: Teol. mast. Ida Olenius

Övriga ledamöter: Professor Martin Berntson, Professor Anders Jarlert och Professor Bertil Nilsson

E-post: Anders.Jarlert@ctr.lu.se, kyrkohistoriskaforeningen@gmail.com;

Webbplats: www.kyrkohistoria.org

KYRKO Historisk ÅRSSKRIFT

Redaktör: Professor Anders Jarlert, Lund

Redaktionssekreterare: Docent David Gudmundsson, Lund (recensioner),
david.gudmundsson@ctr.lu.se

Adress (böcker): Docent David Gudmundsson, CTR, LUX, Lunds universitet, Box 192, 221 00 Lund

(recensioner): Docent David Gudmundsson, david.gudmundsson@ctr.lu.se

(artiklar): Prof. Anders Jarlert, CTR, LUX, Lunds universitet, Box 192, 221 00 Lund,

anders.jarlert@ctr.lu.se (från 2023: Urban.Claesson@teol.uu.se)

Advisory Board: Professor Ingvar Dahlbacka, Åbo, Professor Dr. Heinrich Holze, Rostock,

Professor Tarald Rasmussen, Oslo.

Webbplats: www.kyrkohistoria.org

PlusGiro 37 05 43-1

Medlemsavgift: 275 kronor för fullt betalande, 225 kronor för registrerade studenter och pensionärer.

Vid rekvisition kostar KÅ 275 kronor. Kostnader för porto och emballage tillkommer.

For international subscriptions:

iban: SE13 9500 0099 6034 0370 5431

BIC: NDEASESS (NORDEA)

If you are a (new) subscriber, please send all correspondence to ida.olenius@teol.uu.se

Utgiven med anslag från

Samfundet Pro Fide et Christianismo (Kyrkoherde Nils Henrikssons stiftelse)

och Stiftelsen Lindauers fond

Sättning: Daniel Karlsson, PCG Malmö, 2022

Tryck: ÅkessonBerg, 2022

ISBN 978-91-987091-1-7

ISSN 0085-2619

som ett avgränsat undersökningsområde, kanske släppa de delar av teorier, begrepp och referenser, som säger mera om vilken akademisk miljö man ingår i än tillför något som sedan faktiskt används, begränsa antalet utblickar till andra exempel utanför Vänerlandskapet, alltså inte följa alla tankestrådar som leder bort från huvudberättelsen, och undvika de många upprepningarna; nu förekommer samma information ofta två eller flera gånger, ibland formulerad på lite olika sätt, ibland exakt identiskt (till exempel principer för katalogen s. 53f. och 397; om undersökning av Grolanda s. 107 och 472). Det är som om själva samlandet och den detaljerade presentationen av undersökningar och källmaterial här har fått ett eget värde.

Det finns en tradition av tjocka avhandlingar, mera tydligt inom historiska ämnen, där allt förväntas presenteras, i alla fall allt källmaterial, och metoden är som regel induktiv, där det steg för steg arbetas fram emot några avslutande iakttagelser och konklusioner. Hur skulle en liknande undersökning se ut, om den i stället gjordes deduktivt, alltså mera som inom naturvetenskap, att det inledningsvis presenterades några frågor och hypoteser, som sedan kunde ledas i bevis, eller åtminstone argumenteras för, så att läsaren blir övertygad? Det som inte är av relevans för argumentationen skulle då kunna utgå och texten därmed reduceras.

Anna Nyqvist Thorsson har här presenterat resultatet av en omfattande arbetsinsats och kommit fram till några spännande tolkningar av gravmonumenten i Västsverige, då de analyseras ur olika perspektiv. Det är att gratulera till iakttagelserna och resultaten! Men avhandlingen gör det inte lätt för potentiella läsare.

JES WIENBERG

Thomas Bertelsen

EX LATERIBUS COCTIS. Ringsted Klosterkirke og den tidligste tegl.

Köpenhamn: Aristo Forlag 2022, 120 sid.

År 1170 ägde en stor kyrkofest rum i Ringsted, som då var platsen för Själlands landsting. Kung Valdemar den stores son Knut kröntes av ärkebiskop

Esquil, så arvföljden var säkrad. Och kungens far, Knut Lavard, som året innan hade kanoniserats av påven, blev nu skrinlagd i kyrkan. Året innan hade även det hedniska Rügen erövrats. Valdemar stod nu på höjden av sin makt, och vägen dit hade varit lång och blodig, präglad av rivaliserande falanger, inbördeskrig och mord. Och när han dog 1182 blev han och de efterföljande kungarna och drottningarna begravda i Ringsted.

Kyrkofesten med skrinläggningen har antagits datera åtminstone den östra delen av Ringsted klosterkyrka eller Sankt Bents kyrka som den numera kallas, en av de första tegelbyggnaderna i Skandinavien. Kyrkan tillhörde ett benediktinkloster, som försvann efter reformationen. Kyrkan är således frilagd och ligger monumentalt placerad nära stadens rådhus och torg där det också finns en staty av kung Valdemar. Med sitt centraltorn är kyrkan synlig i landskapet på långt avstånd. Den är som byggnad i huvudsak en välbevarad romansk basilika, känd som kunglig gravkyrka, rik på kalkmålningar och inventarier och där det redan vid 1800-talets mitt företogs arkeologiska undersökningar med fokus på gravarna.

Medeltidsarkeologen och arkitekturhistorikern Thomas Bertelsen, tidigare verksam vid Nationalmuseet i Köpenhamn, numera vid arkitektfirman Aristo, har författat en liten skrift om kyrkans byggnadshistoria med fokus på teglet, *EX LATERIBUS COCTIS. Ringsted Klosterkirke og den tidligste tegl*. Bokens text är ett nöje att läsa, de många fotografierna av Thomas Olsen liksom layouten en fröjd för ögat. Det märks att bokförlaget, som är knutet till firman, lägger vikt vid estetik och kvalitet. Men det är ingen guidebok som beskriver kyrkan eller klostret som helhet, eller kyrkans och klostrets liv. Fokus är på tegelkyrkan och tegel särskilt; boken företräder den arkitektoniska blicken på byggnaden.

Boken innehåller nio korta kapitel. Det första kapitlet redogör för kung Valdemars grav, där det fanns två blyplattor med texter. Den ena och längre texten beskriver bland annat hur kungen lät bygga en mur, Danevirke, för att värna riket, en mur i bränd sten, alltså tegel »ex lateribus coctis», därav bokens huvudtitel. Det andra kapitlet beskriver kyrkans

byggnadshistoria inklusive olika restaureringar, där det kan påvisas att tegelkyrkan har tillkommit gradvis, då den har ersatt en äldre kyrka av kalktuff. Texten illustreras mycket pedagogiskt med teckningar, som visar hur kyrkan utvecklats och hur den i perioder har haft ett utseende som påminner om Källunge på Gotland, där ett stort gotiskt kor är uppfört i anslutning till ett litet romanskt långhus och torn. I det tredje kapitlet argumenterar Bertelsen för, att tegelkyrkans östra del inte var klar 1170, så festen kan i stället ha avhållits i den äldre kyrkan. Kanske var tegelkyrkans östra del först klar när sonen kung Knut dog och begravdes 1202. Och möjligen var det först då, som den längre inskriften lades ner i kung Valdemars grav.

Det fjärde kapitlet redogör för historien fram till festen, då Valdemars far Knut Lavard mördades av en rival i Haraldsted 1131. I det femte och sjätte kapitlet lär man sig mer om tegelkonstens utveckling, från lersten till bränt tegel, från Romarriket och återbruk av tegel, via Lombardiet och kanske Nordtyskland till dess tegel introduceras i Danmark. Första stället var kanske Ribe på Jylland, där importerade stenar förekommer redan på 1140-talet i en källare tillhörande domkapitlets kaniker. Sedan får vi från mitten av 1100-talet tegel i Danevirke, Valdemars borg på Sprogö i Stora Bält och klosterkyrkorna i Ringsted och Sorö. Först på 1200-talet togs tegel i anspråk i det medeltida Sverige och Norge. I det sjunde kapitlet jämförs Ringsted med Sorö klosterkyrka, där Bertelsen också är involverad i forskning, liksom vid Roskilde domkyrka och kungasätet Jelling – alla nationella monument; vidare jämförs arkitekturen med bland andra Skovkloster och Tikøb kyrka på Själland samt Bergen på Rügen.

Det åttonde kapitlet redogör för helgonet Knut Lavard, där kulten aldrig blev särskilt omfattande; han förblev ett helgon av regional betydelse. Knut Lavard hade dock en roll inom Knutsgillena, men där kan det vara svårt att skilja på honom och farbrodern Knut den helige, som även han blev helgon. Nytt för undertecknad är dock, att Knut Lavards skalle efter reformationen gavs av kung Kristian IV till hans rikshovmästare Corfitz Ulfeldt, som i sin tur gav den till S:t Denis vid Paris, där den försvann

under franska revolutionen. I kapitel nio kastas en blick på närliggande byggnader, Ringsted Börs från 1897–98 och rådhuset från 1937, båda tegelbyggnader. Boken avslutas med noter, litteratur, information om illustrationerna och en efterskrift.

Efterskriften aktualiserar en kritisk punkt. Det framgår här, att boken var tänkt att utkomma i samband med 850-årsjubileet för kyrkofesten 2020, men den fick flyttas fram till 2021 med anledning av pandemin. Boken, som jag mottog i februari 2022, avgav ännu en doft av tryckeri, så jag misstänker att bokens tillkomst blev ytterligare försenad. Men ingenstans i boken finns ett tryckår att finna. Och sedan delar jag inte författarens entusiasm för den närliggande monoliten till rådhus, även om det är byggt i tegel och med Steen Eiler Rasmussen som arkitekt, men det är en smaksak.

EX LATERIBUS COCTIS är som sagt ett nöje att läsa och titta i. Boken ger en snabb inblick i ett viktigt kyrkligt monument och i introduktionen av tegel i Skandinavien. Därtill presenterar boken en ny äldsta datering av tegelkyrkan, vilket kan påverka synen på andra medeltida tegelbyggnader.

JES WIENBERG

Caroline Ahlström Arcini & Rikard Hedvall

GÅTFULLA GÅRDBY. Kyrkor, skelett och DNA berättar om en öländsk socken.

Lund: Ekström & Garay 2022, 161 sid.

En bok med svart omslag, titeln *Gåtfulla Gårdby*, ljus från ett fönster så att man skimtar en stengrund, och utan trigger-varning ett kranium med en mössa halvt ner över ögonhålorna. Lite undrande blir man. Sedan läser man den informativa undertiteln, *Kyrkor, skelett och DNA berättar om en öländsk socken*, och det är precis vad boken handlar om. En populärvetenskaplig bok som redovisar resultaten från en undersökning 2014–2015 av en kyrka på Öland och där man tar alla tillgängliga källor och moderna metoder i anspråk. Anledningen till undersökningen var att kyrkans golv hade angripits av mögel, så att det måste förnyas. Åtgärden föranledde en grundlig arkeologisk och osteologisk